

РОЗДІЛ: ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ

УДК 159.923:316.647.5-053.66

**Межі психологічного простору та комунікативна толерантність
ранніх юнаків**

Волинчук Олена Валеріївна, аспірантка кафедри теорії і методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна, 65020.

Olena Volynchuk, Postgraduate Student, Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South-Ukrainian Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», 26, Staroportofrankivska Ave., Odesa, Ukraine, 65020.

Волинчук Елена Валериевна, аспирант кафедры теории и методики практической психологии Государственного заведения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», ул. Старопортофранковская, 26, Одесса, Украина, 65020.

e-mail: olenadorosh@yahoo.co.uk

ORCID: 0000-0002-3588-2504

Аналізується зв'язок між психологічними межами та комунікативною толерантністю ранніх юнаків. Підтверджено гіпотезу про залежність рівня комунікативної толерантності від характеристик особистісних меж. З'ясовано, що підлітки здебільшого відзначаються тонкими межами психологічного простору та середньою дистанційованістю від оточуючих. Досліджено, що для ранніх юнаків переважно характерний середній та високий рівні комунікативної толерантності. Зазначено, що рівень комунікативної толерантності студентів може відповідати вимогам майбутньої професії. Розглянуто три типи носіїв меж з їх особливостями. З'ясовано, що «відкриті» молоді особи характеризуються вищим рівнем комунікативної толерантності, ніж «закриті».

Ключові слова: психологічні межі, толерантність, комунікативна толерантність, дистанційованість, ранні юнаки.

The link between psychological boundaries and the tolerance of adolescents is analyzed. It is mentioned, that the level of tolerance of different people is different and depends on some factors and is characterized by various types according to the object of tolerance-intolerance: ethnic (to another ethnicity), confessional (to another religion), intercultural (to another culture), gender (to another gender), sexual (to another sexual orientation), medical (to another state of health), age (to another age), class (to another social group).

This investigation is concentrated on communicative tolerance highlighted by V. Boiko. The scientist underlines that a person with a high level of communicative tolerance is characterized by the ability to communicate with different people, creating a psychologically comfortable environment for collaboration. The lack or low level of communicative tolerance impedes successful communication in the social, professional or domestic sphere. The author identifies several categories of communicative tolerance: situational, manifested as a personal attitude to a particular person; typological, manifested in an individual or group of a certain type people (nationality, race, social group); professional, manifested between participants in the relationship in the professional field; general communicative tolerance.

The hypothesis about the dependence of the level of communicative tolerance on the characteristics of personal boundaries was confirmed. It has been found that adolescents are mostly marked by thin boundaries of psychological space and average distance from others. It has been researched that middle and high levels of communicative tolerance are predominantly characteristic of adolescents. It is noted that the level of communicative tolerance of students meets the requirements of the future profession. Three types of border carriers with their features are considered. It has been found that "open" young people are characterized by a higher level of communicative tolerance than "closed" ones.

Key words: psychological boundaries, tolerance, communicative tolerance, distance, adolescents.

Анализируется связь между психологическими границами и коммуникативной толерантностью ранних юношей. Подтверждена гипотеза о зависимости уровня коммуникативной толерантности от характеристик личностных границ. Установлено, что подростки в основном отличаются тонкими границами психологического пространства и средней дистанцированностью от окружающих. Доказано, что для ранних юношей преимущественно характерен средний и высокий уровни коммуникативной толерантности. Указано, что уровень коммуникативной толерантности студентов соответствует требованиям будущей профессии. Рассмотрены три типа носителей границ с их особенностями. Выяснено, что для «открытых» молодых людей присущ более высокий уровень коммуникативной толерантности, чем для «закрытых».

Ключевые слова: психологические границы, толерантность, коммуникативная толерантность, дистанцированность, ранние юноши.

Постановка проблеми. Наразі психологічні межі є об'єктом дослідження ряду вчених. Їх вивчають з різних точок зору безпосередньо, у порівнянні з іншими психологічними та непсихологічними феноменами, а також у зв'язку з віковими особливостями індивідів (Ю.А. Сіліна, Т.С. Леві та ін.), тілесністю (Т.С. Леві, О.Ш. Тхостов), національністю, захисними механізмами (К.О. Шамшикова), співзалежністю (А.С. Яроцька), технічними засобами (В.А. Ємелін., К.І. Рассказова., А.Ш. Тхостов) та ін.

Актуальність вивчення психологічних меж, на нашу думку, пояснюється важливістю формування світогляду особистості, взаємостосунків між людьми, особливостями спілкування, виробленням способів ефективної взаємодії, котра виключає маніпулятивні прояви чи співзалежність, й, безперечно, усі зазначені явища перебувають у тісному взаємозв'язку з особистими межами. Зокрема, вартим уваги в сучасний період активної й багатогранної взаємодії між людьми нам видається вивчення психологічних меж поряд з толерантністю, котру можна пояснити як терпимість до інших. Відомо, що толерантність характеризує прийняття різноманітних відмінностей людей у той самий час, коли власні погляди особистості залишаються незмінними. І ці погляди особа не нав'язує оточуючим.

Безсумнівно, рівень толерантності неоднаковий у різних людей і залежить від певних чинників та характеризується різними видами, так, К.Ю. Жмирова виділяє дев'ять її видів відносно об'єкта толерантності-інтолерантності: етнічна (до іншого етносу), конфесійна (до іншого віросповідання), міжкультурна (до іншої культури), гендерна (до іншої статі), сексуальна (до іншої сексуальної орієнтації), медична (до іншого стану здоров'я), вікова (до іншого віку), класова (до іншої соціальної групи) (Жмирова, 2006).

Відповідно до видів толерантності її вивчають з точки зору етнічної (М.Б. Колесниченко, І.В. Толстоухова), вікової (Н.А. Буравльова, Н.В. Яковлева), конфесійної (З.Г. Рашидова та ін.) приналежності особистостей, а також як особистісну складову у професійній та іншій діяльності (Ю.В. Тодорцева та ін.)

У цьому дослідженні ми спираємося на розуміння толерантності, запропоноване В.В. Бойком, котрий виділяє такий її різновид, як комунікативна толерантність. На думку вченого, людина з високим рівнем комунікативної толерантності характеризується врівноваженістю й здатністю спілкуватися з різними людьми, що створює психологічно комфортне середовище для співпраці. Відсутність же чи низький рівень комунікативної толерантності перешкоджає успішному спілкуванню у соціальній, професійній чи побутовій сфері. Автор виділяє кілька категорій комунікативної толерантності: ситуаційна, що проявляється як особисте ставлення до конкретної людини; типологічна, проявлювана до особистості чи групи людей певного типу (національність, раса, соціальна група); професійна – проявляється між учасниками взаємовідносин у професійній сфері; загальна комунікативна толерантність (Бойко, 1996).

На нашу думку, рівень комунікативної толерантності відповідає особливостям сформованості/несформованості психологічних меж.

Щодо психологічного змісту меж варто відзначити дослідження Н. Браун, котра розрізняє чотири їх типи: м'які (їх представники легко піддаються маніпуляціям, зливаються з іншими); ригідні (люди з ними «закриті», відсторонені, селективні); пружні (їх власники поєднують ригідність з м'якістю, що дозволяє їм менше зливатись, емоційно заражатись); гнучкі – ідеальні з точки зору адаптації (Brown N., 2006).

Дещо інакше розглядає психологічні межі А.В. Бурмістрова, вивчаючи побутовий простір людини, так звану «прайвісі», й у зв'язку з ними виділяє три типи особистостей: «відкритий», що відрізняється гнучкістю в регулюванні кордонів, емоційно позитивною експресією, включенням інших у свій простір; «закритий», що характеризується уникненням приватного спілкування, виключенням інших зі свого простору, емоційно негативною експресією; «ситуативний», нездатний підтримувати межі на необхідному рівні відкритості/закритості, залежний від зовнішньої ситуації (Бурмістрова, 2004). Можна знайти певні спільні характеристики між представниками вищезазначених меж і типами особистостей. Зокрема, закритий тип, найімовірніше, матиме пружні чи ригідні межі, відкритий – м'які або гнучкі.

Мета і завдання. Відомо, що період ранньої юності є початком етапу завершення формування особистісних меж, які, однак, можуть витворюються й піддаватися корекції впродовж усього життя, а комунікація виступає основним інструментом взаємодії між людьми, тому у своїй роботі ми поставили мету – з'ясувати наявність зв'язку між межами психологічного простору та комунікативною толерантністю ранніх юнаків. Для досягнення мети ставилось завдання: вивчити особливості психологічних меж ранніх юнаків та рівні їх комунікативної толерантності з урахуванням співвідношення представників відкритого, закритого та ситуативного типів.

Вибірка та методики. Для діагностики психологічних меж підлітків були обрані методики «Психологічні межі особистості» Е. Хартмана (адаптація К. О. Шамшикової та В. І. Волохової), «Межі Я» Н. Браун (адаптація К. О. Шамшикової) та експертна методика; для діагностики комунікативної толерантності – опитувальник комунікативної толерантності В.В. Бойка.

При цьому ми припускали, що особистості з «тонкими» межами психологічного простору характеризуються вищим рівнем комунікативної толерантності, і навпаки: особи з «товстими» межами психологічного простору демонструють нижчий рівень комунікативної толерантності; особи «відкритого», «закритого» та «ситуативного» типів можуть відзначатися різними рівнями толерантності у комунікації.

Вибірку дослідження склали студенти першого року навчання Коледжу нафтогазових технологій, інженерії та інфраструктури сервісу Одеської національної академії харчових технологій спеціальностей «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа» віком 15-17 років (48 осіб), які теоретично повинні характеризуватися досить високим рівнем толерантності у зв'язку з обраною професією.

Результати. За результатами методики Е. Хартмана з'ясовано, що психологічні межі ранніх юнаків у переважній більшості тонкі або дуже тонкі; за методикою Н. Браун встановлено, що рівень психологічної дистанції опитуваних у максимальній більшості перебуває в діапазоні середніх показників, так само, як і схильність порушувати психологічні межі оточуючих. Отримані результати в певній мірі підтверджують наші попередні дослідження, розширюючи їх (Волинчук, 2020).

Результати методики оцінки комунікативної толерантності (КТ) у відсотках становлять: 41 % опитуваних демонструє високий рівень КТ, 53 % – середній рівень КТ, 4 % – низький. Таким чином, можна припустити, що особистісні якості студентів відповідають характеру обраної професії, котра вимагає досить високого рівня комунікативної толерантності від майбутніх працівників сфери обслуговування й організації відпочинку.

Кореляційний аналіз дозволив встановити наявність зав'язку між психологічними межами, дистанційованістю та комунікативною толерантністю опитуваних.

Таблиця 1.

Кореляційний аналіз товщини психологічних меж, дистанційованості та комунікативної толерантності

		Товщина	Дистанційованість	КТ
Товщина	Pearson Correlation	1	.307*	-.100
	Sig. (2-tailed)		.034	.500
	N	48	48	48
Дистанц.	Pearson Correlation	.307*	1	-.451**
	Sig. (2-tailed)	.034		.001
	N	48	48	48
КТ	Pearson Correlation	-.100	-.451**	1
	Sig. (2-tailed)	.500	.001	
	N	48	48	49

Як видно з таблиці, наявний 1-процентний прямий кореляційний зв'язок між показниками товщини психологічної межі та дистанційованості, а також обернений 5-процентний зв'язок між показниками психологічної дистанції та комунікативної толерантності. Такі результати дозволяють стверджувати, що за умови скорочення дистанції у спілкуванні товщина межі зменшується, а також те, що у цьому ж випадку рівень комунікативної толерантності підвищується. Вищенаведене значною мірою підтверджує наше припущення про те, що особи з тонкими межами психологічного простору характеризуються вищим рівнем комунікативної толерантності.

Щодо виявлення серед опитуваних представників відкритого, закритого та ситуативного типів меж результати експертної методики демонструють їх таке відсоткове співвідношення: для 50 % студентів більш характерна поведінка носіїв закритого типу, для 16% – відкритого, для 34% – ситуативного. Такий результат можна пояснити віком респондентів: хоч межі підлітків досить тонкі, а дистанційованість середня, очевидно, для них ще нехарактерне часте висловлення своїх внутрішніх переживань оточуючим.

Зіставлення показників комунікативної толерантності з представниками різних типів меж засвідчує те, що «відкриті» студенти є більш комунікативно толерантними, а «закриті» та «ситуативні» не демонструють значущої різниці за досліджуваним феноменом.

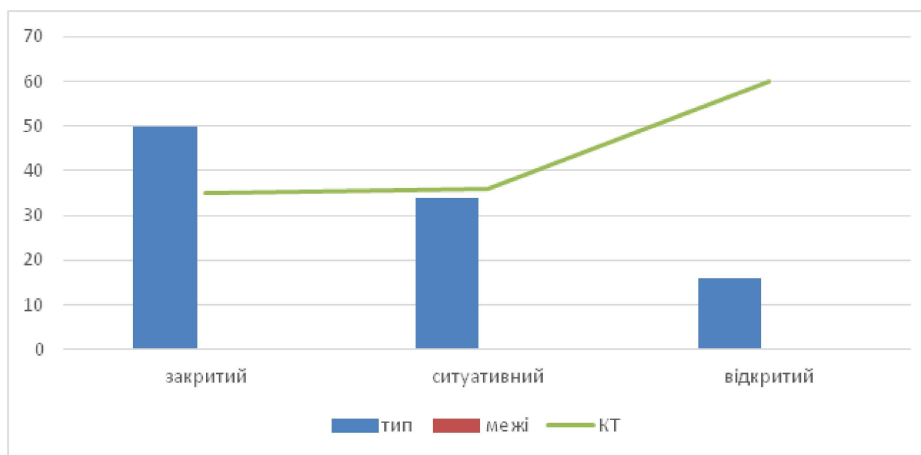

Рис. 1. Залежність рівня комунікативної толерантності від типу особистості

Висновки

- На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:
- Психологічні межі ранніх юнаків у переважній більшості тонкі.
  - Рівень їх психологічної дистанції від оточуючих переважно середній, рівно як і схильність порушувати психологічні межі інших. При цьому студенти здебільшого характеризуються високим та середнім рівнем комунікативної толерантності.
  - За умови скорочення дистанції у спілкуванні товщина межі зменшується, при цьому рівень комунікативної толерантності підвищується.
  - Особи з тонкими межами психологічного простору характеризуються вищим рівнем комунікативної толерантності; «відкриті» студенти водночас є більш комунікативно толерантними.

Література

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. М., 1996. 472 с. URL: <http://osp.kgsu.ru/library/PDF/389.pdf>
2. Буравлева Н.А. Развитие толерантности у подростков в условиях объединения дополнительного образования. Вестник Томского государственного педагогического университета. 2012. №6 (121). 214-218. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tolerantnosti-u-podrostkov-v-usloviyah-obedineniya-dopolnitelnogo-obrazovaniya/viewer>
3. Бурмистрова А.В. Личностные особенности средового поведения, направленного на регуляцию границ бытийного пространства. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Краснодар. 2004. URL: <http://nauka-pedagogika.com/viewer/116899/a?#?page=1>
4. Волинчук О.В. Навчальна група як середовище вивчення психологічних меж підлітків. Науково-практична конференція «Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020». Чернівці. 2020. 214-217. URL: http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Zaochna-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferencija-Aktualni-pitannja-teorii-ta-praktiki-v-galuzi-prava-osviti-socialnih-ta-povedinkovih-nauk-2020-T.1_24.04.20.pdf
5. Жмырова Е.Ю. О понятии толерантность и ее видах. Вестник Тамбовского государственного технического университета. 2006. Том 12. № 4-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatii-tolerantnost-i-ee-vidah/viewer>
6. Емелин В.А., Рассказова Е.И., Тхостов А.Ш. Разработка и апробация методики оценки изменения психологических границ при пользовании техническими средствами (МИГ-ТС). Психологические исследования. 2012. №2 (22). URL: <http://psystudy.ru/num/2012n2-22/655-emelin22>
7. Колесниченко М.Б., Серова В.В. Этническая толерантность: опыт разведывательного исследования. Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. 2018. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnicheskaya-tolerantnost-opyt-razvedyvatelnogo-issledovaniya/viewer>
8. Леви Т.С. Телесно-энергетический подход к пониманию психологической границы человека. Научные труды Московского гуманитарного университета. 2017. №2. URL: <https://journals.mosgu.ru/trudy/article/view/448>
9. Рашидова З.Г. Характеристики толерантности верующих православной и исламской идентификации. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика. 2011. №5. URL: <http://journals.rudn.ru/psychology-pedagogy/article/view/7930>
10. Силина О.В. Формирование психологических границ у детей 2-7 лет. Современное дошкольное образование. 2018. № 1. URL: <https://sdo-journal.ru/journalnumbers/silina-ov-formirovanie-psiologicheskikh-granic-u-detej-2-7-let.html>
11. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності як концептуальна основа професійної діяльності викладача вищої національної школи. [Електронний ресурс]. 2011. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpruppp_2017_2_20
12. Толстоухова И.В. Формирование межэтнической толерантности у студентов вуза. Современные этнические процессы на территории центральной Азии: проблемы и перспективы. 2019. № 24. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-mezhetnicheskoy-tolerantnosti-u-studentov-vuza/viewer>
13. Тхостов А.Ш. Психология телесности. М. 2002. 287 с. URL: <https://studfile.net/preview/6749396/>
14. Шамшикова Е.О. Особенности взаимосвязи типов психологических границ и защитных механизмов личности в старшем подростковом возрасте (межнациональные различия). Сибирский педагогический журнал. 2014. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vzaimosvyazi-tipov-psiologicheskikh-granits-i-zaschitnyh-mehanizmov-lichnosti-v-starshem-podrostkovom-vozraste/viewer>
15. Яковлева Н.В. К вопросу о формировании толерантности в подростковой и молодежной среде. Теория и практика общественного развития. 2015. № 9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-formirovanii-tolerantnosti-v-podrostkovoy-i-molodezhnoy-srede/viewer>
16. Яроцька А.С. Особливості психологічних меж особистості у співзалежних стосунках в парі. Наука і освіта. 2013. №1 – 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_1-2_29.
17. Brown Nina W. Coping with infuriating, mean, critical people: the destructive narcissistic pattern. Westport: ABC-CLIO. 2006. <https://www.bookdepository.com/Coping-with-Infuriating-Mean-Critical-People-Nina-W-Brown/9780275989842>
18. Ivashkevych E., Prymachok L. Psycholinguistic Peculiarities of the Development of Communicative Competence of Teachers of Secondary Schools. *Psycholinguistics*. 2020. No. 27(1). <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-95-12>
19. Tarasyuk I. Speech Competence Testing and Assessment: German Approach. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2019. Vol. 6. No.1. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3383010>
20. Volynchuk O. Functions of Students' Psychological Boundaries. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених «Наука та освіта в дослідженнях молодих учених». Харків. 2020. С. 57.

References

1. Boiko, V.V. (1996). The Energy of Emotions in Communication: Looking at Yourself and Others. M. URL: <http://osp.kgsu.ru/library/PDF/389.pdf> [in Russian].
2. Burmistrova, A.V. (2004). Personal Characteristics of Environmental Behavior Aimed at Regulating the Boundaries of Existential space. *Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoi stepeni kandidata psikhologicheskikh nauk*. Krasnodar. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitiye-tolerantnosti-u-podrostkov-v-usloviyah-obedineniya-dopolnitelnogo-obrazovaniya/viewer> [in Russian].
3. Buravleva, N.A. (2012). The Development of Tolerance in Adolescents in the Context of Combining Additional Education *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*. V. 6(121). URL: <http://nauka-pedagogika.com/viewer/116899/a?#?page=1> [in Russian].
4. Volynchuk, O.V. (2020). Study Group as an Environment for Studying the Psychological Boundaries of Adolescents. *Naukovo-praktychna konferentsiya «Aktualni pytannia teorii ta praktyky v galuzi prava, osvity, sotsialnih i povedinkovykh nauk – 2020»*. Chernihiv. URL: http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Zaochna-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferencija-Aktualni-pitannja-teorii-ta-praktiki-v-galuzi-prava-osviti-socialnih-ta-povedinkovykh-nauk-2020-T.1_24.04.20.pdf [in Ukrainian].
5. Zhmyrova, E. Yu. (2006). About the Concept of Tolerance and its Types.. *Vestnik Tambovskogo gosudarstvennogo tehničeskogo universiteta*, V. 12(4-2). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatii-tolerantnosti-i-ee-vidah/viewer>[in Russian].
6. Yemelin, V. A., Rasskazova, E.I. Thostov, A. Sh. (2012). Development and Testing of a Methodology for Assessing Changes in Psychological Boundaries when Using Technical Means (MIG-TS). 2 (22). URL: <http://psystudy.ru/num/2012n2-22/655-emelin22> [in Russian].
7. Kolesnichenko, M.B., Serova, V.V. (2018). Ethnic Tolerance: An Intelligence Research Experience. *Vestnik Permского natsionalnogo issledovatel'skogo politehnicheskogo universiteta*. No.4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnicheskaya-tolerantnost-opyt-razvedyvatelnogo-issledovaniya/viewer> [in Russian].
8. Levi, T.S. (2017). The Bodily-Energy Approach to Understanding the Psychological Boundary of a Person. *Nauchniye trudy Moskovskogo gumanitarnogo universiteta*. V. 2. URL: <https://journals.mosgu.ru/trudy/article/view/448> [in Russian].
9. Rashidova, Z.G. (2011). Characteristics of Tolerance of Believers of Orthodox and Islamic Identity. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya Psikhologhiya i pedagoghika*. V. 5. URL: <http://journals.rudn.ru/psychology-pedagogy/article/view/7930> [in Russian].
10. Silina, O.V. (2018). Formation of Psychological Boundaries in Children 2-7 Years Old. *Sovremennoye doshkolnoye obrazovaniye*. V.1. URL: <https://sdo-journal.ru/journalnumbers/silina-ov-formirovanie-psikhologicheskikh-granic-u-detej-27-let.html> [in Russian].
11. Todortseva, Yu.V. (2010). Pedagogy of Tolerance as a Conceptual Basis of Professional Activity of a Teacher of Higher National School. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpupupp_2017_2_20 [in Ukrainian].
12. Tolstouhova, I.V. (2019). Formation of Interethnic Tolerance among University Students. *Sovremenniye etnicheskiye protsessy na territorii tsentralnoi Azii: problemy i perspektivy*. V.24. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-mezhetnicheskoy-tolerantnosti-u-studentov-vuzav/viewer> [in Russian].
13. Thostov, A.Sh. (2002). The psychology of Physicality. M. URL: <https://studfile.net/preview/6749396/> [in Russian].
14. Shamshykova, Ye.O. (2014). Features of the Relationship between the Types of Psychological Boundaries and Defense Mechanisms of the Personality in Older Adolescence (Ethnic Differences). *Sibirskiy pedagogicheskii zhurnal*. V.6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vzaimosvyazi-tipov-psikhologicheskikh-granits-i-zaschitnykh-mehanizmov-lichnosti-v-starshem-podrostkovom-vozraste/viewer> [in Russian].
15. Yakovleva, N.V. (2015). On the Formation of Tolerance among Adolescents and Youth. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya*. V.9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-formirovanii-tolerantnosti-v-podrostkovoy-i-molodezhnoy-srede/viewer> [in Russian].
16. Yarotska, A.S. (2013). Peculiarities of Psychological Boundaries of Personality in Interdependent Relations in a Couple. *Nauka i osvita*. V.1-2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_1-2_29. [in Ukrainian].
17. Brown, Nina W. (2006). Coping with Infuriating, Mean, Critical People: the Destructive Narcissistic Pattern. Westport: ABC-CLIO. <https://www.bookdepository.com/Coping-with-Infuriating-Mean-Critical-People-Nina-W-Brown/9780275989842>
18. Ivashkevych, E., Prymachok, L. (2020) Psycholinguistic Peculiarities of the Development of Communicative Competence of Teachers of Secondary Schools. *Psycholinguistics*. No. 27(1). <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-95-12>
19. Tarasyuk, I. (2019) Speech Competence Testing and Assessment: German Approach. *East European Journal of Psycholinguistics*. V. 6(1). <https://doi.org/10.5281/zenodo.3383010> [in Ukrainian].
20. Volynchuk O. (2020) Functions of students' psychological boundaries. *Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi dlya studentiv, aspirantiv, doktorantiv, molodyh uchenykh "Nauka ta osvita v doslidzhennyah molodyh uchenykh"*. Kharkiv.